DE „BRANDARIS”, de hoogste bergtop van het eiland Bonaire

DOOR

P. A. EUWENS, O. P.

De Christoffelberg op Curaçao, met zijn 372 meter, moge van uit de hoogte op hem neerzien, hij moge zijn meerdere zijn in gril-
ligheid van vorm en in het geven van tropische regenwoudillu-
sies — met dat al wint de Brandaris, met zijn bescheiden 254 me-
ter, het toch in historische merkwaardigheid.

Wanneer men geographisch de ligging van den Brandaris, zijn
vorm en zijn hoogte heeft vastgesteld, zoo komen allereerst de
natuurwetenschappen, vooral de geologie en de botanie, hun
rechten voor een bespreking opvorderen. Maar ook de historische
wetenschap eischt haar deel. Zij heeft rondom dien naam Bran-
daris haar draden gesponnen, vastgehecht in de oudste geschiede-
nis van onze vaderlandsche scheepvaart en haar weefsel heeft zij
versierd met de legenden van onze kerkgeschiedenis en hagio-
graphie.

Deze berg ontleent zijn grootste merkwaardigheid wel hieraan,
dat reeds twee eeuwen voordat de eerste radioseinen een veiliger
scheepvaart mogelijk maakten, de Brandaris als draadloos sta-
tion steeds klaar stond om zijn nood- en alarmsignalen uit te zen-
den ter waarschuwing aan de schepen en voor de veiligheid van
het moedereiland.

I

Het eiland Bonaire ligt tusschen $12^{\circ} 1'$ en $12^{\circ} 19'$ N.B. en
 $68^{\circ} 11'$ en $68^{\circ} 25'$ W.L. Zijn lengte is ongeveer 35 kilometer, zijn
breedte wisselt van 5 tot 10 kilometer. De totale oppervlakte
bedraagt 275 vierkante kilometer, dat is dus ruim $1\frac{1}{2}$ maal kleiner
dan Curaçao en $1\frac{1}{2}$ maal groter dan Aruba.

De meest zuidelijke punt van het eiland bevindt zich ongeveer

55 kilometer O.N.O. van de oostpunt van Curaçao en 92 kilometer van het meest nabijgelegen deel van de kust van Venezuela.

Het geheele zuidelijke deel, ongeveer alles bezuiden Kralendijk, is een lage kalksteenvlakte zonder eenige belangrijke verheffing van den bodem; het noordwestelijk deel is daarentegen zeer bergachtig, het is opgebouwd uit magmatische gesteenten en bezit nog slechts aan den rand resten van een oud kalksteenplateau. Dit heuvelland heeft verschillende hooge toppen, waarvan de Brandaris den hoogsten is.

Het noordwestelijk deel behoorde tot voor enkele jaren nagenoeg geheel tot de plantage Slagbaai; thans is dit grondgebied gesplitst in drie zelfstandige gebieden: de plantages Washington, Slagbaai en Brasiel.

Men meene niet, dat de afleiding en de beteekenis van den naam Slagbaai, althans volgens de meest gevolgde spelling, eenig steunpunt vindt in de geschiedenis, als zou hier in de nabijheid ooit een beruchte veld- of zeeslag zijn geleverd. Daar is niets van bekend en ook om andere redenen is dit zeer onwaarschijnlijk.

Professor K. Martin is de eenige die, in zijn nog nader te noemen werk over de Nederlandsche Benedenwindsche Eilanden, steeds *Slachtbaai* schrijft, wat historisch zeker veel juister is, omdat het den oorsprong van dien naam beter verklaart, als men weet, dat dáár tijdens den slaventijd (dus tot 1863) het gouvernementvee werd geslacht en dat de huiden van hieruit naar Curaçao werden gezonden ¹⁾.

Sinds 1868 is Slagbaai particulier eigendom. Ondanks den eeuwenlangen roofbouw en houtaankap is dit gedeelte van het eiland nog steeds het dichtst begroeide. Hier leven duizenden geiten en eenige honderden ezels in nagenoeg geheel verwilderden staat; zij planten zich voort, vermenigvuldigen zich en kosten niets aan onderhoud. Van tijd tot tijd worden er wat van gevangen, naar Curaçao verscheept en verkocht.

De eerste nauwkeurige hoogtemeting van den Brandaris is verricht door Prof. Dr. Karl Martin (geb. 1851), hoogleeraar in de geologie te Leiden (1877—1921), die samen met den botanicus Prof. Dr. W. F. R. Suringar, den leider was van een wetenschap-

¹⁾ Een zeer duidelijke aanwijzing in die richting vindt men in de Instructie uit het jaar 1756 aan den nieuwen Commandeur van het eiland Bonaire, Theunis Dirkzn. Kock, art. 5: „Sal hij goede en behoorlijke agt slaan op des Ed: Comp: groot en klein vee, en dat de vellen, huyden en smeer telkens van het geslagte vee met de vaartuygen afgezonden werden.” (Kol. Archief. Plakkaten 1756, No. 10).

WEST INDISCHE GIDS, November 1933

De Brandaris van Bonaire naar het O.N.O. gezien, vanuit Salinja Wayacá.

Overzichtskaartje van het eiland Bonaire; heuveltoppen boven de 150 meter zijn als zwarte vlekken aangegeven. Links onder een detailkaartje van de naaste omgeving van Slagbaai met de hoogtelijnen van 50, 100, 150 en 200 meter. Het gestippelde deel is terrein dat na zware regens onder water staat; de groote weg van Kralendijk naar Slagbaai is, evenals de kortste route van Slagbaai naar den Brandaristop, door een gebroken lijn aangeduid. De windroos toont de overheersing van den oostpassaat.

pelijke expeditie naar onze westindische bezittingen en in Februari 1885 Bonaire bezocht. Als we lezen, op bladz. 219 van het tweede deel van zijn „Bericht über eine Reise nach Niederländisch West-Indien” (Leiden, 1888), met welk een nauwkeurigheid hij zich rekenschap geeft van de mogelijke fouten die de methodiek van zijn, met zooveel zorg uitgevoerde hoogtebepalingen aankleven, dan dringt zich de vraag aan ons op, of de vervaardigers van de topographische kaart 1 : 20.000 van Bonaire, welke bij Smulders in Den Haag verscheen, zichzelf wel even strenge eischen, wat betreft de nauwkeurigheid hunner waarnemingen hebben gesteld ¹⁾.

Op de bijgevoegde foto ziet men duidelijk dat de Brandaris een kathedraalvorm heeft; het is een heuvelrug van 177 meter hoogte, die naar het Oosten vrij plotseling opstijgt tot 254 meter ²⁾.

In het eerste deel van zijn „Bericht” beschrijft Professor Martin, op bladz. 148, 149 en 150, zijn bestijging van den Brandaris op 20 Februari 1885 als volgt:

„... kurz vor Slachtbai endlich führt der Weg über einen niedrigen Hügel, von dem aus man einen überraschend schönen Blick auf den *Brandaris* hat (Tab. XVI). Der 254 Meter hohe Gipfel überragt die ganze Insel und blickt weit ins Meer hinaus, ...”

„Der Berg ist wenig bewachsen, aber an seinem Fusse breitet sich ein dicht bewaldetes, flaches Hügelland aus, in dem die zahlreichen Cereen ihre Gipfel am höchsten erheben. Davor liegt das Binnenmeer, eingefasst von einer niedrigen Terrasse vielfach zerklüfteten Kalkes, und weiter nach innen von einer dicken Salzkruste, welche den trocken gelegten Theil des Beckens umsäumt.”

„Am Nachmittag desselben Tages bestiegen wir noch den *Brandaris*, bis zu dessen Fusse man von Slachtbai aus unter geringem Ansteigen auf etwa halbstündigem Wege gelangt. Wir begannen den Aufstieg von NW aus, und zahlreiche dornige Opuntien, Cereen und Acacien machten uns anfangs den Weg ziemlich mühsam. Als bald nahm aber die Neigung des Abhanges zu und trat gleichzeitig der Pflanzenwuchs zurück, so dass die Feinde unseres Fleisches leicht zu vermeiden waren, und einem Thaleinschnitte folgend gelangten wir ohne sonderliche

¹⁾ Zooals Professor Martin kortgeleden mededeelde (in litteris 1933), vindt hij de door hemzelf verrichtte hoogtebepaling (met een aneroid barometer, een normaalinstrument van Naudet) het meest betrouwbaar; immers „mijn instrument werkte zoo goed, dat ik van de kelder naar den zolder gaande, de hoogte van mijn huis daarmee kon vaststellen.”

²⁾ Dit zijn de bepalingen van Martin; op de topographische kaart is de hoogte van de top van den Brandaris (driehoekspunt No. 25) 240,4 meter, terwijl de hoogte van den heuvelrug hier als 170—175 meter staat aangegeven.

Beschwerden zum unteren, westlichen Gipfel des Berges, der sich als eine ebene Fläche von ziemlich bedeutender Ausdehnung praesentirte. Nachdem seine Höhe gemessen, machten wir uns an die Ersteigung des letzten, bei weitem am schwierigsten zu überwindenden Gipfels; denn derselbe ist nicht nur steil und äusserst spärlich bewachsen, sondern es sind auch fast alle Gewächse dort dornig, so dass sie das Festhalten unmöglich machen, während andere morsch in der Hand zerbrechen.

Der Weg ist indessen nicht lang und wird reichlich durch den schönen und für die Geognosie sehr lehrreichen Rundblick über die Insel belohnt; leider war aber der Passat zu so heftigem Sturme angeschwollen, dass er uns, frei stehend, fast umwarf und die genaue Feststellung von Compassdirectionen unmöglich machte. Wir mussten uns deswegen mit der Höhenbestimmung zufriedenstellen.

Der Abstieg war bald bewerkstelligt,”

Ook later is de Brandaris nog meermalen bestegen, meestal met een of ander wetenschappelijk doel. Zoo herinner ik mij o.a. een bestijging in October 1909 door den mijningenieur G. Duijfjes en in Februari 1910 door den botanicus Dr. I. Boldingh. Ongeveer in dienzelfden tijd werden er de waarnemingen verricht voor de topographische kaart van Bonaire.

In den allerlaatsten tijd valt het bezoek van Prof. Dr. L. M. R. Rutten (geb. 1884), hoogleeraar in de geologie te Utrecht (1922—heden), den leider van de „Utrechtsche Antillenexcursie 1930”, die met zijn Vrouw en 5 zijner leerlingen, in gezelschap van Pastoor Th. Bartel uit Rincón, op 31 Mei den Brandaris besteeg.

Geen van deze, hiervóór genoemde personen heeft van dezen tocht een beschrijving gepubliceerd. Alleen weet ik door de persoonlijke mededeeling van den Heer P. Wagenaar Hummelinck ¹⁾, een der deelnemers aan de bovengenoemde excursie, dat Professor Rutten aan de zuidwestzijde den berg besteeg en aan de zuidoostzijde weer afdaalde. Eenige maanden later, op 22 October, beklom de Heer Hummelinck, in gezelschap van Ds. A. van Essen den Brandaris van de oostzijde en vond toen ook een zeer gemakkelijken opgang aan den zuidwestkant: vanuit Salinja Wayacá door Rooi Nobo. Verder is de Brandaris verscheidene keeren door Fraters van de St. Dominicus-school te Kralendijk bestegen, terwijl ook nog enkele andere eilandbewoners hun alpinistische aandriften op de hellingen van dezen berg hebben uitgeleefd.

Evenals nu, zoo zal ook vroeger de weg door Rooi Nobo wel den meest gebruikelijken zijn geweest. Een kleine aanwijzing hiervoor vinden we in de ligging van Pos Nobo, die in vroegere jaren zeker betere diensten zal hebben bewezen dan thans ²⁾.

¹⁾ Den Heer Hummelinck dank ik voor de welwillendheid waarmede hij zich met de correctie van dit artikel heeft willen belasten, het eerste deel heeft aangevuld en ook de bijgevoegde afbeeldingen voor zijn rekening heeft genomen.

²⁾ De bovenrand van dezen put is ommetseld en van een grooten drinkbak voorzien. De breedte is ongeveer 2 meter, de diepte meer

Gelijk het verhaal van de beklimming door Professor Martin nog het meest uitvoerig is, zoo geeft ook zijn beschrijving van de geologische gesteldheid van den Brandaris, vooral aan den leek, nog het beste beeld van den opbouw van dezen berg.

Op bladz. 74 en 75 van het tweede deel van zijn groote werk zegt hij hierover het volgende:

„Das Gebirge, welches sich im Norden und Nordwesten von Goto erhebt . . . ist ausschliesslich aus porphyrischen Gesteinen aufgebaut. Diese Gesteine, vorherrschend Glimmerporphyrite, in deren rothbrauner bis gelber, feinporöser Grundmasse kleine, weisse Feldspathe liegen, bilden fast sämmtliche, vom Küstengebirge umschlossenen Berge des nordwestlichen Bonaire.”

„Ich bestieg den Gipfel von NW aus, wo die Basis des Berges wenig geneigt und mit prismatischen, lose daliegenden Säulenbruchstücken des Eruptivgesteins bedeckt ist, welche 4 m Länge und Mannsdicke erreichen. Der Boden steigt erst langsam, dann rascher an, und ein kleiner Thaleinschnitt führt an dem jetzt steilen Gehänge bis zu dem westlichen Absatze des Berges, welcher von Schlachtbai gesehen sich wie ein älterer Ringwall gegenüber der höher ansteigenden Spitze ausnimmt. ¹⁾ Beim Ersteigen des Brandaris schwindet aber jeder Eindruck einer wiederholten Kraterbildung. Der erwähnte Absatz ist völlig flach, und auch die Spitze entbehrt einer Einsenkung; sie wird aus annähernd vertikal stehenden, unregelmässig polygonalen Säulen gebildet, welche häufige Gliederung und hie und da auch kugelige Absonderung (diese indessen in geringer Vollkommenheit) erkennen lassen. Die Gliederung der Säulen erleichtert einigermaassen den schwierigen Anstieg, doch fehlt sie nicht selten gänzlich.

Da der Gipfel kahl ist und das kleine Eiland völlig beherrscht, so hat man von ihm aus einen sehr instruktiven Rundblick, um so mehr, als auch die benachbarten Höhen jedes dichten Pflanzenwuchses entbehren. Der Passat verhindert das Wachsthum und der Gegensatz zu dem stark coupürten, windgeschützten Terrain des Thales ist deswegen ein sehr grosser. Durch diese Verhältnisse wird es aber möglich, die Ausdehnung des Porphyrits auf weite Strecken zu übersehen. So weit das bewaffnete Auge reicht, erkennt man dieselbe Absonderungsform des die Höhen aufbauenden Eruptivgesteins; alle zwischen Brandaris

dan 12 meter. Hij bevat niet veel water en wordt thans weinig meer gebruikt.

Pos Nobo beteekent: nieuwe put; dit wijst erop dat hij van een latere datum is dan een anderen. In dit verband zij erop gewezen, dat ook aan den voet van de noord-helling van den Brandaris een put is gelegen: Put Bronswinkel, vermoedelijk aldus genoemd naar den persoon op wiens bevel of onder wiens leiding die put is gegraven. Het is een grooten, overloopenden put van ongeveer 8 meter breed en meer dan 1,5 meter diep, waarvan het water met een klein straaltje naar het nabijgelegen hofje afstroomt. Over den ouderdom van dezen put is mij jammer genoeg niets bekend.

¹⁾ „Vgl. Band I, Tab. XVI.”

und Juwa, zwischen Karakao und Makaku sich ausdehnenden Kuppen tragen den gleichen Charakter.”

„Nur an Einem Punkte stand ein als Mandelstein ausgebildeter Porphyrit an, dessen kleine Mandeln mit Quarz und Chalcedon gefüllt sind. Vielleicht sind aus einem solchen auch die zahlreichen Chalcedonbrocken und Achate abkünftig, die ich mit der Angabe „aus der weiteren Umgegend von Rincon” erhalten habe und welche hier auf sekundärer Lagerstätte gefunden sind.”

In een voetnoot op bladz. 75 zegt Martin, dat reeds Oberberg-rath C. B. R. Stifft, die in 1827 in opdracht van de Nederlandsche Regeering de eilanden Curaçao, Aruba en Bonaire bezocht, de aandacht vestigde op deze amandelsteen (kleine holten in porfier of diabaas, opgevuld met allerlei mineralen zooals agaath, amethist, chalcedoon, jaspis, kwarts en opaal) die in den omtrek van Rincón werden gevonden. Ook tijdens mijn pastoraat te Rincón, van Juli 1904 tot begin Januari 1911, vond ik meermalen bij mijn omwandelingen in het dorp, of langs de bergpaden, dergelijke amandelsteen, die reeds in hun ruwen vorm lieten vermoeden welk een fraai effect zij zouden maken, indien zij geslepen en gepolijst waren. Dikwijls heb ik toen getracht om met heel primitieve middelen die steenen zelf te slijpen, wat natuurlijk op een groote mislukking uitliep.

Ons inzicht in den geologischen bouw van den Brandaris en zijn omgeving, heeft na de onderzoekingen van Professor Martin weinig ingrijpende veranderingen ondergaan. Zoeken we voorlichting bij het proefschrift van den Heer P. J. Pijpers, een leerling van Professor Rutten, over de „Geology and Paleontology of Bonaire (D. W. I.)” (Utrecht, 1933), zoo zien we dat we den Brandaris (evenals de Seroe Mangel, Caracáo ¹⁾, Hóbao, Júa en Macútucáo) kunnen beschouwen als een inpersingsmassa van porfiriet in een omgeving van iets minder kiezelzuurrijke vulkanische gesteenten (diabaas, diabaastuffen, waarop porfirieltuffen); het geheel werd, waarschijnlijk op het einde van het Krijttijdperk, geplooid tot één geweldig zadel, welks asrichting ongeveer N.W.—Z.O. verliep.

Reeds bij zijn beschrijving van de bestijging van den Brandaris heeft Martin ons doen begrijpen, hoe gering de plantengroei van dezen berg is. Het zou echter mogelijk zijn dat zijn oordeel werd

¹⁾ Verschillende spaansche woorden (en dit geldt ook voor de piamentische- en indiaansche-) heb ik van een accent voorzien, ofschoon ze dit in het Spaansch *niet* hebben. Ik heb dit alléén gedaan om aan te geven op welke wijze deze woorden moeten worden uitgesproken. Het Spaansch kent geen tweeklanken, zoodat b.v. in den naam Oviedo, de ie niet als één letter, maar als twee letters moet worden uitgesproken; dus Oviédo. Ook moet in het Spaansch, Papier-mensch en Indiaansch de letter u overal als oe worden uitgesproken.

beïnvloed door den slechten regentijd van 1884/85. Om de hoeveelheid neerslag in deze periode te leeren kennen, moeten wij ons tevreden stellen met de waarnemingen op Curaçao, omdat Bonaire in die dagen nog geen regenmeter bezat. Vermoedelijk maakt dit geen groot verschil, want als vaste regel kunnen we aannemen, dat een slecht of een zeer goed regenjaar, voor alle drie de eilanden, Bonaire, Curaçao en Aruba, geldt. Alleen bij een middelmatig regenjaar kunnen soms belangrijke verschillen optreden, zoodat het kan gebeuren dat op één der eilanden de maïs-oogst mislukt, terwijl men op de andere toch nog een betrekkelijk goede oogst heeft.

In de maanden October 1884 tot Januari 1885 viel er maar resp. 39, 66, 43 en 32 mm (samen 180 mm, dus ver beneden het gemiddelde van 353 mm, dat uit latere waarnemingen — over 12 jaar — voor Rincón is berekend), terwijl ook de maanden Februari en Maart (met resp. 3 en 10 mm) dezen slechten regentijd niet goedmaakten.

Méer bijzonderheden over dien plantengroei hadden we natuurlijk van Martin's reisgezel, Prof. Dr. W. F. R. Suringar (1832—1898), hoogleeraar in de botanie te Leiden (1857—1898), mogen verwachten, die zijn reisverhaal publiceerde in het „Tijdschrift van het Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap” (2e Serie, Deel 3, Afd. Versl. en Aardr. Meded., 1886, bladz. 45—90, 355—394, 511—545). Doch dit reisverhaal gaat niet verder dan de eerste dagen op Curaçao (vanaf bladz. 359), daarna heeft de schrijver van verdere publicatie afgezien.

Voor meer botanische gegevens hebben we moeten wachten tot 1910, in welk jaar de botanicus Dr. I. Boldingh van 28 Januari tot 20 Februari, Bonaire bezocht. De vrucht van zijn onderzoek legde hij neer in „The Flora of Curaçao, Aruba and Bonaire” (1914) en in zijn „Flora voor de Nederlandsche West-Indische Eilanden” (1913).

Wat het regenseizoen aangaat trof Dr. Boldingh het buitengewoon gunstig, wat wel zeer duidelijk blijkt indien we de regenwaarnemingen van die maanden vergelijken met die van 1884/85 ¹⁾. De regenmeter van Curaçao (Fort Amsterdam) teekende van October 1909 tot Maart 1910 de volgende waarden op: 152, 324, 99, 104, 58 en 81 mm, terwijl op Bonaire de regenmeter van

¹⁾ Boldingh zegt zelf op bladz. 131 van „The Flora”: „.... that the year 1909 was exceptionally favourable for studying the flora, since, owing to the abundant rains, a very large number of plants were found flowering.”

Rincón over denzelfden tijd noteerde: 15, 201, 144, 90, 78 en 50 mm.

Op bladz. 163 van „The Flora” beschrijft Boldingh den plantengroei van den Brandaris als volgt (waarbij door mij telkens de inlandsche namen, voor zoover deze bekend waren, tusschen haakjes zijn bijgevoegd):

„We reach it again through a dense forest of shrubs with rather high trees, *Phyllanthus Euwensii* (Lokki lokki, Kárkidáki), *Capparis cynophallophora* (Stokki di mosterd), *Maytenus Versluysii*, *Pisonia bonairensis* (Lábra, Mahoebári), *Capparis jamaicensis* (Olíba) and *Croton niveus* (Barra blanco, Loembra blanco) being frequent, *Randia aculeata* (Lele, Wakóera, Raboe di kabaai) sometimes predominant. When we ascend the mountain we see in many places more scattered shrubs, among which the same plants are chiefly found with *Caesalpinia coriaria* (Dívi dívi, Watapána), *Haematoxylon Brasiletto* (Braziel, Stokvischhout) and *Acacia tortuosa* (Wabí). On the top are very few trees, excepting *Crescentia Cujete* (Kallebas rondó), *Casearia bonairensis* (Paloe di Bonaire, Geelhout) and *Capparis*, the vegetation on the ground consisting there of *Acalypha Poiretii*, *Euphorbia thymifolia*, *Physalis*, while on other spots a dense mass of *Coccoloba diversifolia* (Bésji di kalakoena, Drijfi sjimarrón, Kamari) is found. On the top and slope of Brandaris also the little fern *Dryopteris concolor* occurs.”

De ervaringen van Martin en Boldingh komen geheel overeen met die van den Heer Hummelinck: Ook hij vindt het omringende lage heuvelland dicht begroeid met struiken, waartusschen vrij groote boomen; deze vegetatie heeft haar sterkste ontwikkeling beneden aan de west- en zuidwesthelling van den Brandaris. Naar boven toe neemt de plantengroei vrij snel af, de boomen en struiken worden kleiner en staan ook meer verspreid; terwijl op de puinhellingen aan de oost- en noordoostzijde van begroeiing nauwelijks kan worden gesproken. De top mag zeer zeker kaal worden genoemd; zeer verspreid staan er slechts enkele windboompjes en hier en daar wat lage struiken. — Eén man kan hier in korten tijd méér kappen, dan de natuur er in tientallen van jaren weer kan opbrengen. Met dit kappen zullen we trouwens steeds rekening moeten houden; dit heeft het plantendek dezer eilanden, inzonderheid Bonaire, in den loop der jaren, stellig op een zeer nadeelige wijze beïnvloed.

* * *

II

Hiermede nemen wij afscheid van het natuurwetenschappelijke deel en gaan wij over tot het historisch gedeelte; — en het is de naam van dezen berg die daarbij allereerst onze aandacht vraagt.

Het is zeker dat de naam van het eiland Bonaire, ondanks het dikwijls verspaanschen van dien naam tot Buen-Aire (goede lucht), toch van zuiver indiaanschen oorsprong is. Het beslissende bewijs hiervoor levert Oviédo, die uitdrukkelijk zegt, dat de eilanden Bonaire, Curaçao en Aruba dien naam reeds droegen bij den komst der Spanjaarden en dat zij die eilanden hun oorspronkelijke namen lieten behouden ¹⁾. Kleine verschillen in de schrijfwijze kunnen geen wezenlijke moeilijkheden opleveren; de oorspronkelijke bewoners van het eiland, de Caquetios-Indianen, hadden natuurlijk geen schrifttaal, hun taal kon daarom alleen volgens de uitspraak worden opgeteekend, wat kleine afwijkingen mogelijk maakte.

Om dezelfde reden zouden we kunnen aannemen, dat nog lang na de ontdekking in 1499, zeker gedurende den geheelen spaanschen tijd, toen dezelfde Caquetios-Indianen op Bonaire bleven wonen, de meeste plaatsen op dit eiland hun indiaanschen naam zullen hebben behouden. Zoo dragen ook nu nog vele bergen die van den top van den Brandaris te zien zijn, zooals de Hóbao, de Júa, de Caracáo, de Wecúa en ook nog enkele andere deelen van het eiland, beslist indiaansche namen. Volgens dienzelfden beoogtrant zou men tot de gevolgtrekking kunnen komen, dat ook de naam Brandaris van indiaanschen oorsprong is, hoewel sedert lang, die naam in den volksmond meestal tot Blandál wordt verbasterd ²⁾.

Doch bij een Hollander, die iets meer weet van de oude ge-

¹⁾ Gonzalo Fernandez de Oviedo, in zijn „Historia general y natural de Indias” (Lib. XXI). — Hij schreef dit werk tusschen de jaren 1535 en 1548. Zijn eerste reis naar West-Indië maakte hij al in 1513; in het geheel maakte hij 12 reizen naar deze streken. Oviédo noemt het eiland Boynare. Er komen onder de oudste spaansche schrijvers ook afwijkende namen voor, zooals Buinare. Het is echter zeker dat deze schrijvers de oorspronkelijke bewoners goed hebben gekend.

²⁾ In de tegenwoordige volkstaal dezer eilanden, het Papiamentoe, bestaat een zekere neiging om in sommige woorden de letter r met de letter l te verwisselen. Ofschoon die letterverwisseling ook in sommige streken van Spanje (Andaluzia!) en op Sto. Domingo voorkomt, zoo is het toch waarschijnlijk dat deze gewoonte door de voorzaten van onze zwarte bevolking van uit Afrika is medegebracht.

schiedenis van ons zeewezen en van de hollandsche kuststreken, roept deze naam toch nog andere herinneringen wakker: zijn gedachten worden geleid naar den ouden vuurtoren Brandaris van het eiland Terschelling.

Laten we voorloopig aannemen dat de naam van den Brandaris-berg niet van indiaanschen en evenmin van spaanschen oorsprong is, maar dat hij eerst later door de Hollanders is gegeven. De geloofwaardigheid dezer bewering kan pas blijken, zoodra we iets meer verteld hebben over de geschiedenis van de vroegere zeilvaart op West-Indië en de eigenaardige functie van dezen berg gedurende de 17e en de 18e eeuw.

Wanneer een hollandsche west-indiëvaarder in den ouden tijd op zijn uitreis maar eenmaal de Azoren, het eiland Madera of de Kaap-Verdische Eilanden voorbij was, zoo kwam hij na eenige dagen onder het bereik van den noordoostpassaat en kon hij onder gunstige omstandigheden ook weldra (wanneer het doel zijner reis Curaçao was) den noordelijken ingang van de Mona-Passage (tusschen Sto. Domingo en Porto-Rico) of de eerste etappe van zijn reis, het eiland St. Eustatius, te gemoet zien. Dan scheidde hem nog een afstand van ongeveer duizend kilometer in zuidwestelijke richting van Curaçao, dat hij, met de noordoostpassaat in den rug, na weinige dagen kon bereiken. Doch niet altijd waren de omstandigheden zoo gunstig. Wanneer zijn schip, door stormen overvallen, uit den koers was geslagen en te veel in zuidelijke richting afgedreven, wanneer de nachten donker en bij dag het weer heijg was, dan was de Caraïbische Zee vol gevaren. Vuurtorens en lichtbakens waren nog onbekend. Het was dus zaak om bij nacht vooral de kuststreken uit den weg te gaan; overdag waren soms bergtoppen en rotspunten van eigenaardigen vorm een middel om de plaats van het schip te bepalen.

Van Trinidad tot het schiereiland Goajira liggen, ongeveer op gelijken afstand van de kust van Venezuela, een aantal, voor het meeren-deel zeer lage eilanden en groepen van koraalriffen: Los Testigos, Los Hermáños, Blanquilla, Orchila, Los Roques en Los Aves, die allen hoogst gevaarlijk zijn voor de scheepvaart; daarna volgen Bonaire, Curaçao en Aruba, die echter hoog genoeg zijn om reeds op grooten afstand te worden opgemerkt.

Toen Lodewijk XIV van Frankrijk in 1678 zijn admiraal d'Estrées naar de West stuurde met de opdracht den Hollanders het eiland Curaçao afhandig te maken, stelden zijn kapiteins, terwijl men bezig was op Martinique en Santo Domingo een vloot van 20 oorlogsschepen in gereedheid te brengen, den admiraal voor, een paar loodsen aan boord te nemen. Maar d'Estrées, die niet gewoon was den raad van anderen op te volgen, zeide dat Columbus en de eerste zeevaarders ook wel zonder loodsen de Nieuwe Wereld hadden ontdekt, dus zou hij zelf zijn weg ook wel weten te vinden. Hij zou met zijn admiraalsschip wel voorop varen, de anderen hadden dan slechts te volgen.

In den nacht van 11 Mei 1678 zette d'Estrées, komende van Sto. Domingo, zijn schip onwrikbaar vast op de koraalriffen van de Aves Eilanden; de andere kapiteins volgden en in minder dan geen tijd zat de geheele vloot met de kielen doorboord op de scherpe rotspunten.

Van de 35 schepen ontkwamen slechts 5 groote en eenige kleine vaartuigen aan den algemeenen ondergang.

Tot zelfs in den jongsten tijd zijn die gevaren hier nog niet veel verminderd. Zoo strandde den 29en Mei 1925 op de Roques Eilanden het amerikaansche stoomschip „Zulia” van de „Red D Line”, die toch het vaarwater goed kende, daar de booten van die stoomvaartlijn een wekelijkschen dienst onderhouden tusschen het eiland Porto-Rico, de venezolaansche havenstad La Guaira en Curaçao ¹⁾.

Wanneer de zeilschepen, komende uit het Westen of Noordwesten, den 254 meter hoogen top van den Brandaris voorbijkwamen, zoo gaf dit den schepelingen een zeker gevoel van veiligheid. Maar ook dan was de weg naar Curaçao nog niet geheel zonder gevaar. De afstand tusschen de eilanden Curaçao en Bonaire bedraagt weliswaar slechts ongeveer 28 zeemijlen, maar op 6 zeemijlen Zuid-Oost van Curaçao ligt een eilandje van minder dan 3 vierkante kilometer oppervlakte,

¹⁾ Hoewel de veiligheid sindsdien door het plaatsen van eenige vuurtorens veel meer is verzekerd, zoo is ook tegenwoordig het vaarwater in deze streken niet zonder gevaar. Als bewijs moge het volgende lijstje dienen van stoomschepen, die hier in de laatste 8 jaar zijn gestrand.

Op 1 Jan. 1925 bij San Juan de los Cayos (Goajira) het nederlandsche stoomschip „Juanita”; het werd op 25 Febr. d.a.v. door het bergingsschip „Relief” weer vlot gemaakt.

Op 13 Mei 1925 bij Kaap San Román (schiereiland Paraguaná) het nederlandsche olietankschip „Marcella”; op 7 Juni d.a.v. weer vlot gemaakt door de „Relief”.

Op 29 Mei 1925 op de riffen van de Roques Eilanden het reeds genoemde amerikaansche SS „Zulia” van de „Red D Line”; de beide bergingsvaartuigen „Willet” en „Warbler” hebben getracht het schip weer vlot te krijgen, doch moesten hun pogingen den 8en Juni opgeven; het schip werd door de branding uit elkaar geslagen.

Op 15 April 1926 op Klein Curaçao het engelsche olietankschip „Chiton”; het werd 27 April door den „Warbler” weer vlot gemaakt.

Op 3 Juli 1927 bij den ingang van de haven van Willemstad het duitsche stoomschip „Kyphissia” van de Harpag-Lijn; den 9en Juli door de „Willet” weer vlot gemaakt.

Op 3 Maart 1930 bij Punt Kanón (de oostpunt van Curaçao) het engelsche SS „Cornwall”; op 15 Maart door de „Killerig” weer vlot gekregen.

Op 29 Mei 1930, eveneens bij de oostpunt van Curaçao, het engelsche SS „Rimula”; Het werd op 15 Juni weer vlot gemaakt door de „Killerig”.

Op 22 Dec. 1930 bij Tucácas (Venezuela) het SS „Munsomo”; weer vlot gemaakt door de „Killerig” op 2 Januari 1931.

Op 8 Febr. 1931 bij Punta Gallinas (Goajira) het engelsche olietankschip „British Chancellor”; weer vlot gemaakt door de „Warbler” op 14 Febr.

Deze gegevens dank ik aan de welwillende medewerking van den Heer Ernesto Martyn en de firma Prospero Baiz & Co. te Willemstad, vertegenwoordigers van de Amerikaansche BergingsMij, wier schepen te Kingston (Jamaica) zijn gestationeerd.

dat geheel vlak is en nauwelijks één meter boven de oppervlakte der zee uitsteekt. Dat eilandje heet Klein Curaçao; de Spanjaarden noemen het Curaçao Chico en in den indiaanschen tijd noemde men het Nicóla. Dit stukje grond heeft een treurige vermaardheid verworven als „schepenkerkhof”; ook nu nog vindt men daar de overblijfselen van vroeger gestrande vaartuigen ¹⁾.

Door welke primitieve middelen de veiligheid der scheepvaart in vroeger eeuwen werd gediend moge blijken uit het volgende: In het Oud Curaçaosch Archief komt een Plakkaat voor (No. 19) van het jaar 1737 ²⁾. Uit dit bevelschrift van het hoofd der kolonie vernemen we 1e, dat Klein Curaçao destijds bevolkt was door een onnoemelijk aantal „boebi's” ³⁾, die, niettegenstaande het herhaald verbod van het Bestuur, geregeld werden gevangen en waarvan de eieren naar Curaçao en elders werden vervoerd en verkocht, zoodat er gevaar bestond dat de vogels vandaar zouden worden weggejaagd; 2e, zegt de Gouverneur in datzelfde decreet, dat door de groote zwermen vogels die steeds boven dit eiland heen en weer vliegen, de schippers er op worden opmerkzaam gemaakt dat daar land is; 3e, dat in geval daar een schip zou stranden, de schepelingen door den grooten voorraad vogels en eieren, steeds zooveel voedsel zouden vinden, dat zij niet van honger zouden omkomen; 4e, werden de vroegere bepalingen weer vernieuwd en werd het aldaar verzamelen van vogels en eieren ten strengste verboden. — Het heeft echter niet mogen baten; tegenwoordig zijn alle boebi's van de Nederlandsche Benedenwindsche Eilanden verdwenen.

Ook de oostpunt van Curaçao (Punt Kanón) was voor de zeilvaart niet zonder gevaar. Het wordt nog steeds als een roekeloosheid beschouwd om bij nacht tusschen Klein Curaçao en Oostpunt te willen doorvaren; en wie 's nachts met zijn schip aan den noordkant van Curaçao verdwaald raakte, was reddeloos verloren: zijn schip werd door de felle branding uit elkaar geslagen ⁴⁾.

Op vernuftige wijze hebben de Hollanders op Curaçao, in het begin der 18e eeuw, misschien reeds vroeger, zich de ligging en de goede zichtbaarheid van den Brandaris van Bonaire ten nutte trachten te maken om het hoofdeiland en ook de scheepvaart bij onverwacht gevaar bijtijds te waarschuwen.

De eerste maal dat ik in de archieven der kolonie iets omtrent

¹⁾ Over de vuurtorens welke later op Klein Curaçao zijn gebouwd zie men het artikel over Klein Curaçao in de W. I. Gids, Jrg. 1925—'26, p. 406.

²⁾ De oorspronkelijke tekst van dit Plakkaat vindt men aangehaald in de W. I. Gids, Jrg. 1925—'26, p. 402, in het reeds genoemde artikel over Klein Curaçao.

³⁾ De boebi (eng.: booby) is een vogel die behoort tot het geslacht *Sula*, familie: *Sulidae* (Jan van Genten).

⁴⁾ Zoo verging het in den nacht van 13 Juni 1910 den Gouvernements-schoener „Gouverneur van Heerdt”, die op zijn reis van Bonaire naar Curaçao op de noordoostkust van Curaçao werd versplinterd; hierbij kwamen 7 personen om het leven.

den berg Brandaris vond medegedeeld, was in de instructie die de Gouverneur van Curaçao gaf aan den nieuwen Commandeur van het eiland Bonaire, Theunis Dirkszn. Kock, bij zijn aanstelling in 1756 ¹⁾. Het is bijna zeker dat het hier een herhaling geldt van een reeds lang bestaande instructie. Art. 7 hiervan luidt als volgt: „Sal hij de behoorlijke vuuren besorgen, zoo boven als beneden, in gevalle eenige vijandelijke vaartuijgen aldaar onder het Land leggende off kruisende zullen wesen, bij dagh te rooken, en bij nacht te vuuren en dat daardoor niet alleen dit Eyland, maar onse gaande en komende vaartuijgen gewaarschuwd mogen werden.” (met „dit Eyland” wordt Curaçao bedoeld). Art. 9: „Sal hij aan Joannes Geijsen besorgen een Indiaan tot sijnen dienst om van al het geene er mogte voorvallen aan die sijde van het Eijland, daar denselve Joannes Geijsen woonachtig is, instantelijk aan hem Commandeur kennissen te geven.” (Joannes Geijsen was Vice-Commandeur en woonde in het noordwestelijk deel van Bonaire).

Hoewel de naam van den Brandaris hierin in het geheel niet wordt genoemd, kan alleen dezen berg hier bedoeld zijn. Meer begrijpelijk wordt het bovenstaande uit een later besluit van den Raad van Curaçao in 1803, toen van den kant der Engelschen een aanslag werd gevreesd: „om in cas van aanval den Brandaris op te steeken” en nog veel duidelijker blijkt dit alles uit de instructie die in 1805 aan den nieuwen vice-commandeur van Bonaire werd afgegeven: „Hij zal zorgen, de Brandarissen zoo boven als beneden, altoos van het noodige hout te voorzien, om dezelve bij aannadering van vijandelijke schepen te kunnen in brand steken, niet alleen tot waarschuwing van dit eiland maar ook voor de gaande en komende schepen” ²⁾.

De lezer zal zich uit het begin van dit artikel nog wel de opmerking van Professor Martin herinneren, waarin deze zegt dat men van den top van den Brandaris het geheele eiland Bonaire kan overzien en een onbelemmerd uitzicht heeft over de omringende Caraïbische Zee. En als men nu weet dat men van de noordoostzijde van Curaçao en ook van Oost Seinpost en zelfs van den Kleinen- en den Grooten Berg aldaar, bij helder weer zeer goed den Brandaris kan onderscheiden, dan is het al heel duidelijk dat, wanneer men van deze waarneringsposten den Brandaris in rook

¹⁾ Zie: Plakkaten A° 1756, No. 10. Er is nog een ouder document, van het jaar 1750; daarover straks.

²⁾ Waar hier van den Brandaris in den meervoudsvorm gesproken wordt, zoo doelt men waarschijnlijk op den top en een lager gelegen deel van denzelfden berg.

of vlammen zag gehuld, dit moest worden opgevat als een onheilspellend en waarschuwend teeken.

Ofschoon ik nooit eenig positief bewijs heb gevonden, dat deze maatregel ook werkelijk is toegepast, zoo moet ik toch wel aannemen dat men over het mogelijke succes ervan tevreden is geweest. Want in later tijd is aan dezen maatregel nog een grotere uitbreiding gegeven.

In een officieel stuk van Gouverneur J. Rodier (1762—1781), gedateerd den 30en Juni 1774, gericht aan de Kamer van Amsterdam der West-Indische Compagnie bij missieve van 15 Juli 1774, worden alle verdedigingswerken van het eiland Curaçao opgenoemd en uitvoerig beschreven. Daarin komt het volgende voor: „Bij de Oostpunt legd een hooge bergh, genaemt de Uijtkeijk, alwaar de Commandeur vande Oostpunt woond, hebbende twee ruijters bij sig, omme in cas van alarm eene daervan naerde hoofdfortresse met tijdingh af te senden, ende anderen naer de bergh, die vlak naest deesen legd en de Brandaris genaemd werd, alwaar een groote hoop hout legd, die, sodra sig een vloot van vijff scheepen aan de oostkust van 't eijland vertoonen, in brand moet gestooken werden, hetwelke het teeken van alarm is, en op welks teeken de Commandeurs die de planters aan de buijten baijen en forten commandeeren en selver planters sijn, sig op hunne posten moeten begeeven en besorgen dat die geenen, die onder hun bescheijden sijn, meede op hunne posten sijn, om in cas van attaque de nodige defensie te doen” En verder in hetzelfde stuk: „Om de noordoost van deese baij (Caraques), circa een half uur gaans landwaarts in, legd meede een brandaris berg, die door de bijgeleegen planters, de eerste de beste, in brand moet gestoken worden, soodra men de rook of vlam van den brandaris aan de Oostpunt siet opgaan, omme daar door het heele land te adverteeren, dat er onraad op de kust is. . . .”¹⁾ (met „deese baij” is den Carácas Baai bedoeld).

Er bestaat nog een ouder document, nl. van 1750, dus 6 jaar ouder dan het plakkaat dat wij het eerst hebben genoemd.

In dien tijd liepen er geruchten van oorlog en Gouverneur Isaac Faesch (1740—1758) vond dat een goede gelegenheid om alle maatregelen voor de veiligheid van het eiland nog eens extra goed in te scherpen (Plakkaten, 2 Januari 1750, No. 1). Hierin komt het volgende voor: „Insgelijks zullen de Brandaris, zoo aan 't Oost- als Westpunt in brand werden gestooken.”

¹⁾ Aangehaald door J. H. J. Hamelberg in: „De Nederlanders op de West-Indische Eilanden”, deel 1, Curaçao, Bonaire, Aruba, Documenten, p. 177 en 178; 1909.

Hier wordt deze maatregel niet als iets nieuws, maar als reeds bekend in herinnering gebracht. Bovendien volgt er uit: 1e. Dat er toen reeds, zelfs bij Westpunt een Brandaris bestond, die echter in latere stukken niet meer genoemd wordt. Voor dit laatste is wel een aannemelijke verklaring te vinden: omdat wel zelden of nooit een vijandelijke vloot zich het eerst bij Westpunt zou vertoonen, daar deze dan veel te langen tijd zou noodig hebben om in de richting van de stad tegen stroom en wind in op te laven. 2e. Dat in 1750 reeds de Brandaris van Bonaire drie naamgenooten en medehelpers op Curaçao had. 3e. Dat in dat jaar Curaçao reeds een eigen stelsel had van alarmseinen door middel van het in brand steken van Brandarisbergen.

Vraagt men nu, welke bergen met „de Uijtkeijk” en de andere Brandarissen bedoeld zijn, dan is een antwoord hierop wel eenigszins onzeker en moeilijk omdat de naam Brandaris voor geen enkelen berg op Curaçao behouden is gebleven. Feitelijk was het ook minder een naam dan wel een functie die aan dien berg werd toegewezen. Zoowel de ligging als de naam Uijtkeijk is nog het meest toepasselijk op den berg die tegenwoordig den naam draagt van Oost Seinpost. De Brandaris nabij de Carácas Baai kan misschien den Kabrietenberg, oostelijk van het Fort Beekenburg zijn geweest. Voor de juiste plaatsbepaling van deze Brandarissen dienen we nog het meest rekening te houden met den voornaamsten factor, nl. dat het uitzicht niet door andere heuveltoppen werd belemmerd. Men kan dus in zekeren zin deze Curaçaosche Brandarissen de filialen noemen van hun naamgenoot op Bonaire. Ook werkten zij wel zelfstandig, indien aan Oostpunt vijandelijke schepen werden waargenomen. Het kan dus geen vraag zijn waarom men aan die twee curaçaosche bergen denzelfden naam heeft gegeven als aan den Brandaris van Bonaire.

Wij moeten nog een oplossing zoeken voor een eigenaardige moeilijkheid. Als men nagaat, welke enorme houtstapels op de hellingen van den berg en op den top moesten worden opgehoopt, die daar van 20, 30 en méér jaren ongebruikt bleven liggen en dus geregeld door nieuw hout moesten worden aangevuld, als men zich daarbij afvraagt, hoe men het in zijn hand kon hebben om steeds naar willekeur door droog hout vuursignalen of door het aansteken van levend of harsachtig hout rooksignalen te geven, dan moeten we bekennen, dat voor het oplossen dezer laatste moeilijkheid ons alle gegevens ontbreken. Men stelle zich overigens den toestand voor, niet zooals hij nu is, maar zooals hij ongeveer twee eeuwen geleden was, toen er op Bonaire geen parti-

culier bezit bestond en het eiland bevolkt was door indianen, gouvernementsslaven en verbannen kleurlingen uit Curaçao, veroordeeld om in de zoutpannen te werken. Over deze allen kon het Gouvernement vrijelijk beschikken. Wat de houtvoorraad op Bonaire betreft, hier waren de moeielijkheden zeker gering in vergelijking met Curaçao. Want rondom den Brandaris was in dien tijd het houtgewas zeker nog onuitputtelijk, terwijl op Curaçao zoo wat alle heuvels, dus ook die als Brandarissen worden genoemd, waarschijnlijk ook reeds in die dagen van alle boomgroei waren beroofd. Het Gouvernement zelf (of liever de West-Indische Compagnie) was in die dagen zeer zuinig met houtkappen, wat uit het volgende blijkt: Het Gouvernement was eigenaar van een tiental plantages, die het aan particulieren verhuurde. Een der huurcondities was deze, dat op die plantages alleen hout mocht worden gekapt voor eigen gebruik, maar niet om verkocht te worden of van de plantage te worden weggevoerd. Het meest waarschijnlijke is wel dat voor den aanvoer van den noodigen houtvoorraad voor de beide curaçaosche Brandarissen de omwonende planters met hun slaven gerequireerd werden, om, zooals het bij dergelijke gelegenheden meestal het geval was, zonder vergoeding dien houtvoorraad aan te voeren en geregeld aan te vullen.

(Wordt vervolgd).